

AURORA CIUCĂ

VESPASIAN V. PELLA – REPER
ROMÂNESC ÎN DREPTUL
INTERNAȚIONAL

Editura
Hamangiu
2021

2. ÎN CĂUTAREA UNEI DEFINIȚII A AGRESIUNII INTERNAȚIONALE: DE LA VESPASIAN V. PELLA LA KAMPALA^[1]

Războiului, tristă constantă în istoria umanității, a cunoscut diferite grade de acceptare și legitimare, de la „normalitatea” luptelor împotriva barbarilor (Platon) și scuzabilul obiectiv aristotelian al găsirii păcii, la ritualicele tehnici romane de declarare a războiului (*jus fetiale*), la doctrina *jus bellum iustum* (Sf. Augustin, Toma din Aquino, Școala de la Salamanca).

Părinții dreptului internațional, deși nu s-au pronunțat pentru eliminarea războiului, s-au orientat spre impunerea de reguli ale războiului în vederea limitării violențelor^[2]. Momentul Păcii Westfalice (1648) care aduce în prim plan ideea păstrării unui echilibru internațional, urmat de proiectul „păcii eterne”^[3] deschid calea ideilor pacifiste. Crearea Crucii Roșii Internaționale (1848) și a dreptului internațional umanitar au drept consecință adoptarea primelor convenții de la Haga (1899 și 1907) în care accentul este pus pe soluționarea pașnică a conflictelor și pe crearea unei Curți permanente de arbitraj. La finele Primului Război Mondial, crearea Societății Națiunilor, ca primă organizație internațională cu vocație universală având ca obiectiv menținerea păcii a însemnat o imensă reformă a dreptului

^[1] A. CIUCĂ, studiu publicat în volumul *100 de ani de gândire juridică românească. Vespasian V. Pella și dezvoltarea dreptului penal internațional și național*, Ed. Universității Al.I. Cuza Iași, 2018, p. 51-63.

^[2] HUGO GROTIUS, în faimoasa lucrare *De jure belli ac pacis*, vorbea despre regulile de conduită în timpul conflictelor și despre reguli specifice pentru beligeranți. Deși atașat de ideea de război *just* pleda pentru un drept internațional bazat pe dreptul pozitiv, deschizând astfel calea spre adoptarea legilor și cutumelor războiului (unele valabile și astăzi). EMER DE VATEL, în *The Law of Nations*, refuzând ideea de război „just pentru ambele părți” formulează primele reguli de desfășurare a ostilităților, de protecție a non-combatanților, civililor, prizonierilor, răniților etc., ulterior codificate în Convențiile de la Geneva din 1864, 1906, 1929, 1949 și în cele de la Haga din 1899 și 1907.

^[3] Proiectul lui Charles-Iréné Castel, cunoscut sub numele de *Abatele de Saint-Pierre* [*Le projet de paix perpetuelle* (1713)], dezvoltat de J-J. Rousseau (*A Plan for the Universal and Perpetual Peace*, 1761), Jeremy Bentham (*The Principles of International Law*, 1789), Kant (*Spre pacea eternă*, 1798).

internațional. Tratatul general de renunțare la război (înrat în conștiința comună ca Pactul Briand-Kellog) este consemnat ca prim document care interzice războiul de agresiune. Prima tentativă de a pedepsi persoanele vinovate de săvârșirea unor acte ilegale de folosire a forței a fost întemeiată pe textul Tratatelor de la Versailles (art. 227) pentru ca, ulterior acestora, Statutul Societății Națiunilor să ceară statelor, pentru prima oară în istoria dreptului internațional, să protejeze alte state de „agresiuni externe”.

După 1945, potrivit Cartei ONU, *jus ad bellum* se traduce prin interzicerea recurgerii la forță în relațiile internaționale. Neagresiunea este inclusă pe lista principiilor fundamentale ale dreptului internațional. Definirea agresiunii a constituit însă o imensă provocare pentru comunitatea internațională. Eforturile depuse în acest scop, momentele semnificative și actorii implicați în acest anevoios și îndelungat demers internațional sunt analizate în cele ce urmează.

Încercări de definire. Vespasian V. Pella

Prin inserarea în textul tratatelor de pace de la Versailles^[1], în 1919, conceptul de agresiune era inclus în dreptul internațional pozitiv. În același an, în mediul academic parizian^[2], Vespasian V. Pella, considerând agresiunea un fenomen morbid al vieții internaționale, începea o amplă pledoarie pentru abordarea științifică a criminalității statelor și pentru o politică comună coerentă în acest domeniu, pledoarie pe care o va continua de-a lungul anilor.

În discursul ținut la Conferința Uniunii Interparlamentare de la Berna^[3] (1924), el face două curajoase propuneri privind incriminarea războiului

^[1] Articolul 227 din Tratatul de la Versailles prevedea înființarea unui tribunal special format din cinci judecători, care proveneau din țările victorioase în război pentru judecarea lui Wilhelm al II-lea de Hohenzolern, împăratul Germaniei (țară învinsă în război), vinovat de „*ofensă adusă moralei internaționale și autorității sacre a tratatelor internaționale*”.

^[2] La Facultatea de Drept din Paris, cu prilejul susținerii tezei de doctorat *Des incapacités résultant des condamnations pénales en Droit international*.

^[3] Uniunea Interparlamentară, *Raportul celei de-a XXII-a Conferințe de la Berna și Geneva, 22 – 28 august 1924*, Librairie Payot & Cie, 1925.

de agresiune și crearea unui drept represiv al națiunilor^[1] care au ca urmare decizia reprezentanților statelor de a crea un Comitet permanent însărcinat să studieze criminalitatea războiului.

Organizată în două etape, la Washington și Ottawa, Conferința Uniunii Interparlamentare din 1925 constituie un moment extrem de important pentru dezvoltarea acestor idei. În SUA, raportul lui Pella privind răspunderea penală a persoanelor fizice și a statelor^[2] a constituit punctul de plecare pentru înființarea unui comitet pentru analiza cauzelor războiului de agresiune și elaborarea unui proiect de cod internațional. În acest context, se vorbește, pentru prima oară în istoria unei instituții internaționale, despre „statul criminal”, despre necesitatea unui studiu științific sistematic privind criminalitatea colectivă a statelor și despre măsurile necesare pentru prevenirea și reprimarea acesteia.

Speech-ul său despre „crima” de agresiune, despre necesitatea reprimării acțiunilor individuale și colective legate de pregătirea și declanșarea unui război agresiv a produs un puternic impact asupra participanților, la cererea cărora profesorul român publică aceste generoase idei sub titlul „Criminalitatea colectivă a statelor și dreptul penal al viitorului”^[3].

„Războiul de agresiune e o crimă!” scria, Pella^[4]. „La această concluzie a ajuns omenirea după dureroasa experiență a ultimului război... Războiul nu mai poate fi tolerat. Dacă până acum dreptul internațional public acorda aceeași importanță dreptului păcii și dreptului războiului, de acum înainte această știință se va transforma în însăși bazele sale, dat fiind că nu va mai exista decât un singur drept: dreptul păcii. Războiul este o crimă. Ar

[1] V.V. PELLA, *L'Union Interparlementaire et le droit pénal international*, în *L'Union Interparlementaire de 1889 à 1939*, lucrare publicată de Biroul interparlamentar cu ocazia Centenarului Uniunii, Librairie Payot & Cie, 1939, p. 107.

[2] Uniunea Interparlamentară, Raportul celei de-a XXIII-a Conferințe, Washington, 1925, p. 46-40.

[3] Publicată în limba franceză în 1925 și 1926 (ed. a II-a). În limba română, V.V. PELLA, *Criminalitatea colectivă a statelor și dreptul penal al viitorului*, trad. A. CIUCĂ, A. GENTIMIR, R. BOCA, Ed. Hamangiu, București, 2017 (În continuare V.V. PELLA, *Criminalitatea colectivă*), p. 309-321.

[4] *Idem*, p. 145.

fi absurd să se mai conceapă încă un drept al războiului, adică un drept al crimei”^[1].

În inedita sa lucrare, Pella situează agresiunea pe primul loc în clasificarea infrațiunilor internaționale (infrațiune ce poate fi comisă atât de state cât și de indivizi) și creionează primele măsuri de reprimare a acestora. În privința agresiunii săvârșite de state insistă asupra criteriilor în funcție de care trebuie delimitate actele statului care ar săvârși acte de agresiune de cele ale statului care, aflat în legitimă apărare, ripostează^[2].

Este convins de necesitatea pedepsirea agresiunii în toate formele sale, inclusiv a amenințării cu declanșarea unui război de agresiune, dar și a actelor care pot conduce spre declanșarea unei agresiuni: refuzul de a se conforma deciziilor luate de autoritatea internațională competentă, mobilizarea militară, navală, aeriană, industrială și economică în caz de conflict, ingerința unui stat în exercitarea puterilor suverane ale altui stat, falsificarea monedelor, biletelor de bancă (comise sau tolerate de un stat în detrimentul altui stat). Inclusă, în același timp, în categoria infrațiunilor care pot fi comise de persoane fizice^[3], declanșarea unui război de agresiune trebuie citită împreună cu infrațiunile contra siguranței externe a statului sau acțiunile de natură a pune în pericol pacea lumii (răspândirea de știri false ca suport pentru declanșarea conflictelor armate, falsificarea documentelor diplomatice, terorismul internațional).

Acestor idei li se adaugă cele referitoare la adoptarea unui protocol internațional pentru o pace durabilă care să reprezinte un veritabil Cod represiv al națiunilor, cu aplicare universală și la crearea unei instanțe penale internaționale ca garanție a evitării impunității pentru agresiune.

Un aspect remarcabil în planul conceput de Pella pentru combaterea războiului agresiv privește propunerea adresată statelor de a consolida solidaritatea internațională prin încheierea de contracte sau pacte de neagresiune, pentru că numai „prin consolidarea sentimentului de solidaritate internațională toate națiunile vor fi dominate de conștiința identică a intereselor superioare ale întregii umanități”^[4] și vor asigura aplicarea

[1] *Idem*, p. 150.

[2] *Idem*, p. 314.

[3] *Idem*, p. 322-328.

[4] V.V. PELLA, *Criminalitatea colectivă*, p. 243.

represiunii, „ca un concept de drept pur, care reunește națiunile într-o unitate de drept și de fapt”^[1]. Aceste idei sunt, practic, o continuare a tezelor enunțate în Protocolul de la Geneva pentru soluționarea pașnică a disputelor internaționale (1924) care, la rândul său, poate fi inclus în lista eforturilor de definire a agresiunii. Textul menționat reflectă dorința statelor semnatare (din cadrul Societății Națiunilor) de a incrimina războiul de agresiune care presupune „încălcarea solidarității” membrilor comunității internaționale^[2].

Căutând soluții pentru prevenirea războiului de agresiune, Pella arată că acordurile internaționale trebuie dublate de măsuri de ordin intern adoptate de state constând în incriminarea *propagandei* de război^[3]. Afirmată în 1928 la Conferința interparlamentară de la Berlin (în celebra expunere cu privire la necesitatea unei „declarații cu privire la drepturile și obligațiile statelor” și reiterată la Bruxelles (1930) la Conferința pentru unificarea dreptului penal, ideea unificării incriminării de către state era condiția esențială pentru „scoaterea războiului în afara legii”^[4]. În acest sens, Pella cere statelor să introducă, pe de o parte, „dispoziții constituționale privind obligația soluționării diferendelor internaționale exclusiv prin mijloace pașnice” și, pe de altă parte, să stabilească „condițiile răspunderii penale ale persoanelor care se fac vinovate de provocarea unui conflict armat internațional”^[5]. Aceste idei privind armonizarea dreptului intern cu dreptul internațional al păcii s-au materializat în anii imediat următori prin introducerea delictului de propagandă de război în codurile penale (polonez, francez, cehoslovac, brazilian). La propunerea lui Pella, pentru prima oară, în Codul penal

[1] *Ibidem*.

[2] Protocolul, adoptat în cadrul celei de-a cincea Adunări Generale a Societății Națiunilor, a avut în vedere asigurarea securității colective prin dezarmare. Definind ca agresor orice stat care refuză mijloacele pașnice de soluționare a diferendelor internaționale, impune arbitrajul obligatoriu. Pentru textul Protocolului a se vedea <http://www.refworld.org/docid/40421a204.html>.

[3] V.V. PELLA, *Un nouveau délit. La propagande pour la guerre d'agression*, Revue de droit international, 1929, nr. 1, p. 176-177.

[4] *Conférence internationale pour l'unification de droit pénal (Bruxelles 26-30 iunie 1930). Rapport* (extras din *Revue de droit pénal et de criminologie*, iulie 1939, Louvain, p. 21-22).

[5] Raportul sub-comitetului Comisiei mixte de securitate, format din M.M. Bastid, Schücking și Pella, 1930.

român (din 1936) a fost consacrat un întreg capitol „delictelor contra păcii și relațiilor internaționale”^[1].

În același context, trebuie amintită teza novatoare formulată de Pella cu privire la răspunderea pentru agresiune: pe lângă stat trebuie să răspundă „orice persoană fizică care a concurat la pregătirea actelor criminale sau au avut inițiativa de a le realiza. De aceea, spune el (anticipând calificarea actuală de crimă de *leadership*), „trebuie pedepsiți liderii politici care prin acțiunea lor și în mod conștient au precipitat evenimentele și au generat un conflict între statul lor și un alt stat”^[2].

Convenția de la Londra pentru definirea agresiunii

În anul 1933, Convenția de la Londra^[3] pentru definirea agresiunii și a agresorului (art. 2) afirma că „*va fi recunoscut ca agresor internațional statul care va fi comis, primul, una din acțiunile următoare: declararea de război altui stat, invadarea cu forțele armate, chiar fără declarație de război, a teritoriului unui alt stat, atacarea cu forțele sale terestre, navale sau aeriene, chiar fără declarație de război, a teritoriului, navelor sau aeronavelor unui alt stat, blocada navală a coastelor sau a porturilor unui stat, sprijinirea bandelor armate care, formate pe teritoriul său, vor fi invadat teritoriul unui alt stat sau refuzul cererii statului invadat de a lua*

^[1] În art. 224 și 225 din Codul penal Carol al II-lea au fost incluse propaganda de război, crimele contra securității statelor străine, cum ar fi difuzarea de știri sau de documente false care să pună în pericol relațiile internaționale ale României.

^[2] V.V. PELLA, *La répression des crimes contre la personnalité, Recueil des cours de l'Académie de Droit international*, t. 33, 1930, p. 807-808.

^[3] Convenția adoptată la 3 iulie 1933 pentru definirea agresiunii și a statului agresor, cunoscută și sub denumirea de Convenția „Titulescu-Litvinov” a fost urmată de o Convenție-anexă (la art. 3) în care se arată că niciunul dintre actele enumerate nu vor putea fi justificate de: I Situația internă a unui stat, de exemplu, structura sa politică, economică sau socială; greșelile atribuite administrației sale; tulburările provenite din greve, revoluțiuni, contrarevoluțiuni sau război civil. B. Purtarea internațională a unui stat, de exemplu, violarea sau pericolul de violare a drepturilor sau intereselor materiale sau morale ale unui stat străin sau ale supușilor săi; ruptura relațiilor diplomatice sau economice; măsuri de boicot economic sau financiar; diferendele relative la angajamentele economice, financiare sau altele față de statele străine; incidentele de frontieră care nu intră în unul din cazurile de agresiune indicate la art. 2.

pe propriul său teritoriu orice măsuri în puterea lui pentru a lipsi zisele bande de orice ajutor sau protecție”.

Putem afirma că Pella a deschis calea spre această definiție în care regăsim o parte dintre actele pe care le enumera cu șapte ani mai înainte ca fiind acte de agresiune: manevrele sau mobilizările în scop demonstrativ sau pentru pregătirea unui război de agresiune, „simpla” amenințare cu recurgerea la agresiune, imixtiunea unui stat în luptele politice interne ale altui stat, tolerarea sau pregătirea de către un stat, pe teritoriul său, a unor acte împotriva altui stat sau favorizarea formării de bande înarmate pentru atacarea statului vecin.

Desăvârșirea definiției se leagă de numele profesorului grec Nicolas Politis care, la Londra a fost raportor al Comitetului pentru probleme de securitate. Acesta se număra, de altfel, printre marile personalități ale vremii care se pronunțaseră cu privire la „Criminalitatea colectivă a statelor și dreptul penal al viitorului” și se declarase „de acord în privința datelor generale ale doctrinei”, manifestând o singură rezervă: față de „ideea de responsabilitate colectivă a statelor”^[1]. Deși unii autori atribuie în întregime paternitatea definiției profesorului Politis^[2] considerăm că eforturile au fost concertate și remarcabila dezvoltare a dreptului internațional este rodul dorinței comune de pace. De altfel, în 1933, Pella sublinia că opera Comitetului Conferinței de dezarmare (care a precedat Convenția de la Londra), „prezidat de marele internaționalist care este dl Politis a facilitat în mare măsură sarcina legislatorului intern”^[3]. După câțiva ani, privind retrospectiv, Pella avea să afirme în Raportul „Uniunea Interparlamentară și dreptul internațional”^[4] că atât Pactul Briand-Kellog, cât și definiția agresiunii, consacrată în 1933, „își găsesc originile în lucrările Uniunii

[1] V.V. PELLA, *Criminalitatea colectivă*, p. 87.

[2] De exemplu, N. TSAGOURIAS, N. POLITIS' *Initiatives to Outlaw War and Define Aggression and the Narrative of Progress*, în *International Law*, The European Journal of International Law Vol. 23 no. 1, 2012, p. 255-266, <https://academic.oup.com/ejil/doi/10.1093/ejil/ehr109>.

[3] V.V. PELLA, *Progrès réalisé dans le domaine de l'harmonisation du Droit Interne des Etats avec le nouveau Droit de la Paix*, Raport la cea de-a XXIX-a Conferință, Madrid 4 – 10 octombrie 1933, publicat de Biroul interparlamentar, Librairie Payot&Cie, 1934, p. 319.

[4] V.V. PELLA, *L'Union Interparlementaire et le droit pénal international*, în *L'Union Interparlementaire de 1889 à 1939*, lucrare publicată de Biroul interparlamentar cu ocazia Centenarului Union, Librairie Payot & Cie, 1939, p. 109-110.

Interparlamentare din 1925” (Conferința de la Washington) și „în ideile pe care le-am exprimat”.

Cert este că, pentru dreptul internațional, formula de la Londra reprezintă un progres considerabil prin faptul că actele enumerate dobândesc conținut juridic (pe lângă conținutul moral-politic).

Statutul T.M.I. de la Nürnberg

Încercările de definire a agresiunii au continuat în cadrul Comisiei Națiunilor Unite pentru Crime de război (1943)^[1] și apoi la finele celui de-al Doilea Război Mondial, la Nürnberg, unde se determină „arhitectura dreptului penal internațional pentru următoarele șase decenii”^[2]. Inclusă în Statutul Tribunalului Militar Internațional [art. 6 (a), pentru prima oară, oficial] în categoria crimelor împotriva păcii, agresiunea poate consta în „plănuirea, pregătirea sau declanșarea sau purtarea unui război de agresiune sau a unui război cu violarea tratatelor, a garanțiilor sau acordurilor internaționale; participarea la un plan concret ori la un complot pentru săvârșirea actelor menționate mai sus. Propaganda de război (pentru incriminarea căreia pledase Pella încă din 1929) a fost, de asemenea, inclusă.

Războiul de agresiune care fusese acceptat ca un drept suveran, ca „o cale spre putere și prestigiu”^[3] devine astfel, potrivit istoricei afirmații a judecătorului Jackson, „suprema crimă internațională care diferă de altele prin faptul că acumulează întreg răul”^[4].

^[1] W.A. SCHABAS, *The Unfinished Work of Defining Aggression: How Many Times Must The Cannonballs Fly, Before They Are Forever Banned?*, in *The permanent International Criminal Court. Legal and Policy Issues*, editori D. McGoldeick, P. Rowe, E. Donnelly, Oxford și Portland Oregon, 2004, p. 124.

^[2] W.A. SCHABAS, *Core Crimes of International Criminal Law: Evolving Conceptions from the time of Vespasian V. Pella*, în *Revista Română de Drept internațional* nr. 6, ianuarie-iunie 2008, p. 228.

^[3] B. FERENCZ, *Epilogue: A Nuremberg Prosecutor's Summation Regarding the Illegal Use of Armed Force*, *Harvard International Law Journal*, Vol. 58, Online Journal, primăvara 2017, p. 92.

^[4] *Judgment, I Trial of the Major War Criminals Before the International Military Tribunal, Nürnberg*, 186 (1947).

Rezoluția Adunării Generale 3314/74 4

În anii ce au urmat, pe plan internațional, sub egida O.N.U., se instituie un sistem de securitate colectivă în care lupta împotriva agresiunii reflectă sentimentul de solidaritate internațională.

Adunarea Generală s-a implicat în efortul internațional de definire a agresiunii cerând Comisiei de Drept Internațional să elaboreze proiectul unui cod al infracțiunilor contra păcii și securității, și să elaboreze o posibilă definiție a agresiunii.

Dacă în 1952, rezoluția Adunării Generale nr. 599 (VI) propunea „definirea agresiunii prin prisma elementelor sale constitutive”, în 1954, același organ decide formarea unui Comitet special pentru definirea agresiunii^[1].

Vor mai trece însă două decenii până la adoptarea Rezoluției Adunării Generale 3314 (XXIX) care distinge între: actele de agresiune (care antrenează răspunderea) și războiul de agresiune (calificat drept crimă contra păcii).

Actele de agresiune vizau:

– invadarea sau atacul armat al unui stat asupra teritoriului altui stat sau orice ocupație militară rezultând dintr-o astfel de invazie sau atac,

– orice anexare prin uz de forță a teritoriului altui stat sau a unei părți a acestuia,

– bombardarea de către forțele armate ale unui stat a teritoriului altui stat sau folosirea oricăror arme de către un stat împotriva altui stat,

– blocarea porturilor sau a apelor teritoriale ale unui stat de către forțele armate ale unui alt stat, atacarea unui stat, de către alt stat, cu forțe armate pe uscat, pe mare sau din aer,

– folosirea forțelor armate ale unui stat care sunt cantonate pe teritoriul altui stat, în baza unui acord al acestuia din urmă, în mod contrar condițiilor prevăzute sau orice prelungire a prezenței acestora pe teritoriul respectiv,

[1] W.A. SCAHABAS, *The Unfinished Work of Defining Aggression...*, p. 127.